

Waarden gerelateerde spanningen bij docenten die lesgeven in multiculturele mbo klassen

Op 16 mei j.l. verdedigde Kennedy Tielman bij de Universiteit Wageningen zijn proefschrift dat gericht was op waarden gerelateerde spanningen van docenten die lesgeven in multiculturele mbo klassen. Ruim 900 docenten van 20 verschillende mbo-scholen verspreid over heel Nederland deden mee aan het promotieonderzoek van deze lerarenopleider van Fontys Hogeschool dat werd uitgevoerd onder begeleiding van de leerstoelgroep Education and Learning Sciences van de Wageningen Universiteit. Uit het onderzoek bleek dat twee derde van docentenpopulatie in het mbo af en toe tot redelijk veel spanningen ondervinden bij het lesgeven in multiculturele mbo-klassen.

DR. KENNEDY TIELMAN, DR. RENATE WESSELINK, PROF. DR. PERRY DEN BROK

Docenten in het mbo blijken te kunnen worden ingedeeld in drie verschillende profielen, namelijk: ontspannen, af en toe gespannen, en redelijk gespannen. De vaakst ervaren spanning bleek te liggen op het gebied van professionele houding en ethiek. Ook bleek uit Kennedy's onderzoek dat meer multiculturele kennis helpt bij het tegengaan van deze spanningen, evenals een open houding. Naarmate docenten zeiden meer vaardigheden te hebben, ervoeren zij meer spanning. Dit gold ook voor docenten die meer training in multicultureel onderwijs hadden gehad. Eén van de artikelen uit dit promotieonderzoek kreeg een prijs van een internationaal onderzoekstijdschrift voor het meest gedownloade artikel in het eerste jaar na publicatie. Bovendien werd dit onderzoek geraadpleegd voor een wets-amendement voor

meer aandacht voor diversiteit in het mbo.

Cultureel diverse klassen bieden een unieke kans op verrijkt leren. Diversiteit legt een verscheidenheid aan verschillende perspectieven en benaderingen bloot, hetgeen creativiteit gerelateerde leercognitieve processen stimuleert. Interactie tussen studenten in deze klassen zal hun motivatie vergroten en hen beter in staat stellen deel te nemen aan een cultureel diverse samenleving. Wanneer docenten van cultureel diverse klassen rekening houden met de culturele en sociale achtergrond van de studenten en hun culturele kenmerken gebruiken in het onderwijs, is dat een verrijking voor de hele klas. Ondanks de mogelijkheden die culturele diversiteit biedt, worstelt elke docent op zijn eigen manier met het omgaan met culturele diversiteit, hetgeen soms een vruchtbare

bodem is voor spanningen. Een van de zorgen van docenten van cultureel diverse klassen is de onverenigbaarheid van normen en waarden tussen henzelf als docenten en hun studenten en tussen studenten onderling, de zogenaamde waarden gerelateerde spanningen. In het proefschrift van Kennedy Tielman luidde de hoofdonderzoeksvraag:

Welke waarden gerelateerde spanningen rapporteren docenten die lesgeven in cultureel diverse mbo-klassen en in hoeverre hangen deze spanningen samen met de multiculturele kennis, vaardigheden en attitudes (ontwikkeling) en achtergrondkenmerken van deze docenten?

Zijn eerste verkennende studie onderzocht de gerapporteerde spanningen door docenten in termen van

FOTO: DIANA MARILJA

Vlnr Dr. Renate Wesselink, Dr. drs. Kennedy Tielman en Prof. dr. Perry den Brok

kennis, vaardigheden en attitudes als mogelijke oorzaak om effectief met de ervaren spanningen om te gaan. Multiculturele competentie omvat adequate kennis, vaardigheden en attitude van docenten. Uit deze studie bleek dat de waarden gerelateerde spanningen tussen docenten en studenten zoals die door Leeman (2006) in het voortgezet onderwijs zijn vastgesteld, bv. spanningen in verband met diversiteit en gemeenschappelijkheid, respect, rechtvaardigheid en persoonlijke autonomie, ook voor het mbo konden worden bevestigd. De docenten in dit promotieonderzoek rapporteerden echter een bijkomende spanning. Beroepshouding en ethiek werd geïdentificeerd als een nieuw thema dat specifiek is voor de mbo-context. De spanningen over beroepshouding en ethiek waren gebaseerd op door docenten ervaren conflicten over hun eigen normen, waarden en overtuigingen en die van hun studenten enerzijds, en de normen van de arbeidsmarkt met zijn eigen specifieke eisen voor beroepshouding en ethiek als derde partij anderzijds. Zo vond een docent het moeilijk om studenten bij het oefenen met het voeren van slecht nieuwsgesprekken te leren direct het

slechte nieuws te vertellen en daarna ruimte te geven aan emoties van de patiënt. Sommige studenten uit haar klas vonden dat echt niet kunnen en vonden dat je de patiënt eerst gerust moest stellen door bijvoorbeeld te informeren naar hoe het ging met de familie. De docent in kwestie vond zo'n situatie erg lastig. Een ander voorbeeld had te maken met meisjes in de zorg die geen mannelijke patiënten wilden wassen of jongens die bepaalde groepen geen hand willen geven. Spanningen op andere gebieden hadden bijvoorbeeld te maken met het voeren van gesprekken over gevoelige onderwerpen met betrekking tot religie, seksualiteit en politiek.

TWEDE STUDIE

De tweede studie was een grote kwantitatieve studie onder 900 mbo docenten om de eerder vastgestelde spanningen te valideren. De gegevens van deze studie is op twee manieren geanalyseerd. In een op variabelen gebaseerde studie werd onderzocht in hoeverre de achtergrondkenmerken van docenten en de door henzelf gerapporteerde multiculturele kennis, vaardigheden en houdingen verband hielden met

de mate waarin zij deze spanningen ervoeren. Deze studie bevestigde de waarden gerelateerde spanningen die in de eerste verkennende studie zijn vastgesteld en toonden aan dat waarden gerelateerde spanningen het vaakst werden ervaren in verband met beroepshouding en ethiek, gevolgd door respectievelijk respect, diversiteit en gemeenschappelijkheid, persoonlijke autonomie en rechtvaardigheid. In deze studie werd ook onderzocht in hoeverre de door de docenten zelf ervaren multiculturele kennis, vaardigheden en attitudes en achtergrondkenmerken verband hielden met de mate waarin zij deze waarden gerelateerde spanningen ervoeren. Zoals kon worden verwacht, bleek dat hoe meer multiculturele kennis docenten aangaven te hebben, hoe minder spanningen zij ervoeren. Daarentegen bleek echter dat hoe meer multiculturele vaardigheden docenten rapporteerden te hebben, hoe meer spanningen ervoeren. Dit leek niet te kloppen met de literatuur die stelt dat docenten met multiculturele vaardigheden het doorgaans beter doen in cultureel diverse klassen. Daarom zijn er verschillende mogelijke verklaringen bedacht, bijvoorbeeld dat docenten met meer multiculturele vaardigheden zich meer bewust zijn van en gevoelig zijn voor spanningen of deze eerder herkennen. Ook durven deze docenten mogelijk meer te experimenteren in hun lessen en kunnen zij daarbij spanningen ervaren bijvoorbeeld door het bespreken van gevoelige onderwerpen, waardoor de kans op spanningen toeneemt. Een andere verklaring voor de onverwachte correlatie met vaardigheden zou kunnen zijn dat docenten met meer training, meer ervaring en meer vaardigheden eerder door hun school worden "geplaatst" in de moeilijke klassen en dus meer spanningen »

ervaren. Multiculturele houding werd door de docenten in deze studie het hoogst gescoord maar dit competentie element was minder duidelijk in haar relaties. Beroepshouding en -ethiek speelde een prominente rol in vergelijking met de andere spanningen en leek als enige waarden gerelateerde spanning statistisch significant samen te hangen met alle drie de competentie-elementen.

Uit deze studie bleek ook dat sommige achtergrond- en contextkenmerken samenhangen met de ervaring van waarden gerelateerde spanningen bij docenten. Terwijl jongere docenten meer spanningen ervoeren op het gebied van beroepshouding en -ethiek dan oudere docenten, ervoeren docenten van de mbo-kwalificatieniveaus 1, 2 en 3 meer waarden gerelateerde spanningen dan die van niveau 4. Voorts ervoeren leerkrachten die les gaven op scholen met meer diversiteit in de leerkrachtenpopulatie, meestal gevestigd in stedelijke gebieden, meer waarden gerelateerde spanningen met betrekking tot rechtvaardigheid, persoonlijke autonomie en diversiteit en gemeenschappelijkheid. Het was verrassend om op te merken dat docenten die een

training over multicultureel onderwijs hadden gevolgd op alle waarden gerelateerde spanningen meer ervoeren dan docenten die dat niet hebben gedaan. Tegelijkertijd bleek uit deze studie dat docenten die aangaven meer behoefte te hebben aan training, meer spanningen ervoeren met betrekking tot rechtvaardigheid, diversiteit en gemeenschappelijkheid en beroepshouding en -ethiek.

MULTICULTURELE ASPECTEN

Multiculturele kennis, vaardigheden en attitudes en persoonlijke en achtergrondvariabelen bleken verschillend samen te hangen met waarden gerelateerde spanningen en gaven geen duidelijk en onderscheidend beeld over hoe docenten ondersteund kunnen worden als het gaat om waarden gerelateerde spanningen. Daarom is er in plaats van een benadering op basis van variabelen gekozen voor ook een persoonsgerichte benadering die meer informatie zou kunnen opleveren. Op basis van die analyse bleek dat docenten konden worden ingedeeld in drie verschillende profielen, namelijk: ontspannen, af en toe gespannen, en redelijk gespannen. Het ontspannen profiel bestond uit docenten die

alle waarden gerelateerde spanningen onder het gemiddelde van de totale steekproef ervoeren. Het af en toe gespannen profiel bestond uit docenten die spanningen ervoeren die iets boven het gemiddelde van de totale steekproef lagen. De docenten met een redelijk gespannen profiel werkten vooral in de niveaus 1, 2 en 3 van het mbo. Docenten in de redelijk gespannen profielen gaven aan meer training te hebben gehad op het gebied van multicultureel onderwijs. Dezelfde docenten die (meer) scholing kregen en meer spanningen ervoeren, gaven ook aan het meest behoefte te hebben aan scholing. De spanning beroepshouding en -ethiek was een van de meest ervaren waarden gerelateerde spanning in alle drie de profielen. Dit onderzoek gaf veel preciezer aan dat degenen die (nog) niet zoveel spanningen over de hele linie ervoeren, ook (nog) niet over veel vaardigheden beschikten.

De derde en laatste studie van het proefschrift was een interventiestudie waarin docenten hun eigen huidige lespraktijk in hun cultureel diverse mbo-klassen onderzochten. De interventie richtte zich op het gebruik van onderzoek door docenten om spanningen te ontrafelen die

Spanningen	Omschrijving
Diversiteit en gemeenschappelijkheid	Hoe om te gaan met groepsverschillen in termen van etnisch-culturele achtergrond. De spanning is dat docenten zich vooral richten op de verschillen tussen studenten en niet op de overeenkomsten.
Respect	Het gaat om gebrek aan respect van leerlingen voor vrouwelijke docenten en schoolregels, respectloze interactie tussen leerlingen en gezagsproblemen in de klas.
Beroepsethiek en houding	Spanningen of verschillende waarden van docenten ten opzichte van studenten bij het coachen van studenten op hun professionele houding en werkethiek met betrekking tot punctualiteit, integriteit, omgang met autoriteit en professionele normen.
Rechtvaardigheid	Spanningen of verschillende waarden van docenten ten opzichte van studenten bij het coachen van studenten op hun professionele houding en werkethiek met betrekking tot punctualiteit, integriteit, omgang met autoriteit en professionele normen.
Persoonlijke autonomie	Spanningen, vaak optredend bij individuele studenten die volgens de docenten kiezen voor loyaliteit aan de groep in plaats van meer autonoom te handelen in hun beslissingen.

ze tegenkwamen in hun cultureel diverse klassen, met als doel hun multiculturele kennis, vaardigheden en attitudes te versterken. De interventiestudie liet een variatie zien in de manier waarop docenten hun docentonderzoek uitvoerden. Niet iedereen voltooide de onderzoekscyclus en bepaalde basistechnieken, zoals het formuleren van een onderzoeksvraag en het reflecteren op hun gegevens, kostten hen veel moeite. De meeste docenten meldden dat zij zelfkennis en kennis over perspectieven van hun studenten hadden opgedaan. Er bleek een verband te bestaan tussen de rijkdom van de gegevensverzameling van de docenten en het aantal uitgevoerde onderzoeksactiviteiten enerzijds en de mate van ontwikkeling van hun multiculturele onderwijscompetentie anderzijds. De docenten die geen gegevens verzamelden, rapporteerden dat zij vooral leerden van deskundigen die informatie deelden, waardoor zij zich vooral ontwikkelden op het gebied van multiculturele kennis en minder op het gebied van vaardigheden en houdingsaspecten. Docenten die alle onderzoeksactiviteiten uitvoerden, versterkten hun multiculturele onderwijscompetentie niet alleen in termen van kennis, maar ook in termen van vaardigheden en attitudes. Dit onderzoek toonde aan dat systematische reflecties en gezamenlijke discussie belangrijk zijn voor de complete ontwikkeling van multiculturele onderwijscompetentie.

De studies van dit proefschrift hebben implicaties opgeleverd voor de praktijk van het mbo. De waarden gerelateerde spanningen kunnen worden gebruikt om docenten in opleiding en docenten die lesgeven aan cultureel diverse mbo hiervan

Cover van het Proefschrift

bewust te maken en hen te helpen nadenken over hun eigen waarden, normen en de verschillen met hun studenten en beroepspraktijk. Tijdens professionele ontwikkelingsprogramma's kunnen docenten worden geholpen om doorleefde ervaringen met waarden gerelateerde spanningen om te zetten in betekenisvolle leermomenten. De ontwikkelde vragenlijst uit dit proefschrift kan door docenten worden ingevuld om inzicht te krijgen in hun eigen spanningen en multiculturele kennis, vaardigheden en attitudes. De drie onderscheiden profielen kunnen op verschillende manieren nuttig zijn voor mbo-scholen, aangezien zij ook verband houden met de door de docenten zelf ervaren multiculturele kennis, vaardigheden en attitudes. Ten eerste kunnen de profielen helpen de mate van ervaren spanningen te onderscheiden, zodat docenten anders kunnen worden begeleid. Ten tweede kunnen ze helpen zich te richten op het versterken van competentie of zelfvertrouwen om de spanningen te verminderen, en ten derde komen bepaalde spanningen vaker voor en zouden ze daarom meer aandacht kunnen krijgen in opleiding en begeleiding. Aandacht

voor de geconstateerde worsteling van mbo-docenten met beroepshouding en -ethiek door school en beroepspraktijk kan ertoe bijdragen dat de verbinding tussen de drie bovengenoemde belanghebbenden, docenten, studenten en beroepspraktijk, in de toekomst nog beter wordt. Dit zou aanpassingen voor zowel studenten als docenten/begeleiders (zowel op school als in de beroepspraktijk) met zich meebrengen. Voor mbo-studenten kunnen taken en programma's worden aangepast in termen van beroepshouding en -ethiek en docenten in opleiding kunnen bewust worden gemaakt van de mogelijke spanningen op het gebied van beroepsethiek en -houding om daarop te anticiperen. ■

DR. KENNEDY TIELMAN IS LERARENOPLEIDER BIJ DE TILBURGSE LERARENOPLEIDING VAN FONTYS HOGESCHOOL.

DR. RENATE WESSELINK IS ALS UNIVERSITAIR HOOFDDOCENT VERBONDEN AAN DE LEERSTOELGROEP ONDERWIJS- EN LEERWETENSCHAPPEN VAN DE WAGENINGEN UNIVERSITY AND RESEARCH.

PROF. DR. PERRY DEN BROK IS HOGLERAAR EN VOORZITTER VAN DE LEERSTOELGROEP ONDERWIJS & LEERWETENSCHAPPEN VAN DE WAGENINGEN UNIVERSITY AND RESEARCH.

COVERONTWERPSTER: EVELIEN JACMAN